

In Memoriam

Josep Márquez Vanrell (1943 - 2021)

El company Josep Márquez fotografiat el 2015 a l'entrada de la cova dels Avantpassats, al barranc d'Algendar (Ciutadella).

El mes de juliol d'enguany ens ha deixat el referent i puntal de l'espeleologia a Menorca, en Josep Márquez, després d'una llarga malaltia que no va impedir que fins els darrers dos mesos continués fent treball de camp i d'estudi sobre les coves de Menorca, a les quals va dedicar part important de la seva vida. Home senzill, discret, humil, modest, respectuós, un poc caparrut, xerrador, familiar i sempre disposat a donar una mà i a compartir el que havia après de manera autodidacta, ha estat

un dels descobridors de les coves més importants de Menorca (cova d'es Càrritx, cova de s'Arc, entre moltes altres), ha elaborat un inventari de totes les coves, "forats i foradets" que al llarg dels anys ha anat trobant en les seves sortides per l'Illa i ha creat un catàleg molt acurat i ben treballat de la major part de coves. Ha estat mestre de totes les generacions posteriors a les quals ha anat ensenyant amb paciència, rigor, seguretat i sobre tot amb estima a les coves.

Català de naixement, però menorquí de sentiment, va néixer a Barcelona i ja des de molt jove es va interessar per la naturalesa, per l'escalada i per l'espeleologia. Als 13 anys es va afiliar al Centre Excursionista de Catalunya i era conegut com el "xurumbel" perquè era el més jove del grup i en les seves sortides es va iniciar en la pràctica de l'escalada tradicional, no n'hi havia d'altre, i va començar a interessar-se per l'espeleologia. En aquella època anaven a escalar per Montserrat i com no tenien doblers per a comprar-se llanternes, agafaven les espelmes del santuari per il·luminar les coves. Durant la setmana feia petites feines de "recader" i amb el que arreplegava comprava els bitllets de tren per sortir els caps de setmana. A la vegada que practicava, la seva curiositat per saber-ne més l'estimulava a llegir, a cercar informació de tot el que envoltava el món de l'espeleologia i de les persones que en sabien. Era un pou sense fons de saviesa i comptava amb una memòria prodigiosa, coneixia la situació, les mesures, la història..., de qualsevol cova important del món i molt en especial de les coves catalanes i balears i també les biografies dels espeleòlegs i escaladors.

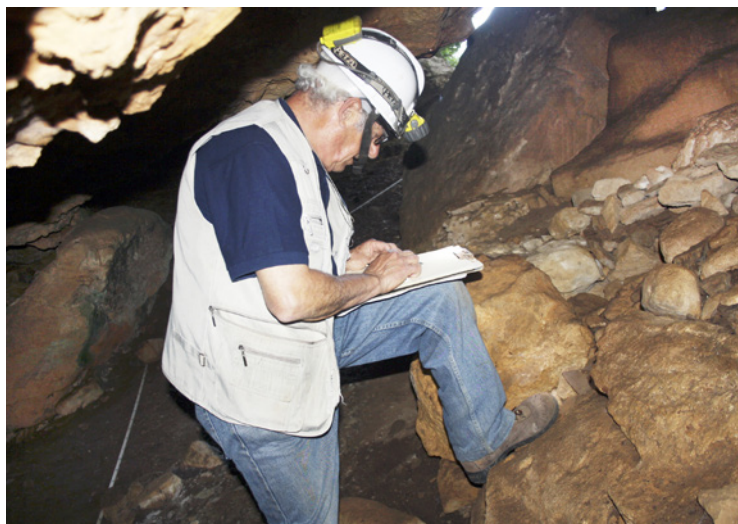
Li va tocar fer el servei militar a Ceuta i va ser una experiència molt important en la seva vida. En aquests anys es va aficionar a la bicicleta.

Ja casat i amb un fill de nou mesos, el destí el va fer arribar a Menorca el mes de març de l'any 1970. Coneixia bé l'illa perquè hi estiuejava, el seu sogre era menorquí. Va trobar feina molt prest perquè era un excel·lent professional de la joieria i a Menorca començava a despuntar la bijuteria i era necessària

mà d'obra qualificada. Els darrers quatre fills ja foren menorquins de naixement. Durant uns anys, al principi de la democràcia, també va participar activament en política, va ser part important del món sindical de l'època i va ser uns dels fundadors de l'Associació de Veïns de Llucmaçanes, pedania de Maó, on vivia. Pel seu bon tarannà i per la seva segona passió, el futbol, era seguidor entusiasta del Barça (tot i que al final de la seva vida va tenir una espineta clavada ja que una de les seves netes era jugadora del primer equip de l'Espanyol), i va començar a entrenar diferents equips de futbol juvenils. Tots aquells joves recorden amb molta estima per la seva dedicació i paciència al "míster" i per les seves cotxades d'al·lots.

Ja arrelat a l'Illa, els caps de setmana, a part dels dies que hi havia partit, els dedicava a sortir d'excursió amb tota la seva família, a qui va inculcar la passió i l'estima per a la natura i a poc a poc va anar descobrint cada racó. A finals de l'any vuitanta-sis el seu interès per les coves menorquines el va fer contactar amb Josep Lluís Florit, membre de la Unió Excursionista Menorquina (UEM). Ell aportava l'experiència i la tècnica, els feia de "mestre" i els menorquins les coves. En aquesta època va conèixer a diferents persones que posteriorment han estat importants dins l'espeleologia menorquina, Guiem Triay, Pere Arnau, Josep Riera i també científics amb els quals treballava conjuntament quan van necessitar la seva ajuda, Joan Lluís Pretus (biòleg), Toni Obrador (geòleg), Bep Quintana (geòleg i paleontòleg). En les seves sortides sempre hi participaven alguns dels seus cinc fills que mica a mica els anava apassionant en aquest món. Van ser anys molt intensos ja que es van descobrir moltes coves importants i interessants des de molts punts de vista, entre les que cal assenyalar la cova dels Llorers, l'espectacular continuació de la cova de les Abelles, la continuació de la cova C1 (es Tancats), la C2, el pas de la UEM de la cova Murada, l'avenc de s'Aglà, el Trenc des Bec... No només realitzava l'exploració sinó que com a bon dissenyador, dibuixant i topògraf autodidacta, elaborava les topografies amb les eines de l'època. Ara bé, d'entre tots els descobriments cal assenyalar pel seu interès històric i antropològic una de les coves prehistòriques d'enterrament més importants de Menorca, la cova d'es Càrritx (1995) que va descobrir juntament amb la seva filla Montse i Pere Arnau. Aquest fet va implicar que fos conegut per la societat menorquina, tot i que sempre havia estat una persona a qui no li agradava figurar, ja que va haver de participar en diferents xerrades, exposicions i entrevistes. Durant aquests anys, la dècada dels vuitanta, comença a relacionar-se amb els espeleòlegs mallorquins, pels quals sent una profunda admiració i se sent orgullós de ser un company més. José A. Encinas, Miquel Trias, Tonyo Alcover, Àngel i Joaquín Ginés, Xisco Gràcia són noms importants per a ell i que sempre té a la seva boca com exemples de saber fer bé les coses.

Integrat totalment en la UEM, que durant els anys noranta no presenta molt bona salut, es fa càrrec de la presidència juntament amb la seva filla Marta que fa de secretària i

Fotografia obtinguda el 2015, mentre es realitzava la topografia de la cova de sa Torreta (Maó). Tot i utilitzant les eines antigues, Josep era un especialista en realitzar topografies, sempre molt acurades i perfeccionistes.

Accedint a la cova de ses Estaques (Maó) mitjançant tècniques d'espeleologia vertical, l'any 2015.

aconsegueix que l'associació segueixi viva. Quan deixa la presidència (1998) passa a ser vocal d'espeleologia, càrrec que ha ostentat fins la seva mort. Com a president i com a vocal d'espeleologia va formar part de l'Assemblea de la *Federació Balear d'Espeleologia* fins a les darreres eleccions (2020), assistint a les reunions i mantenint un contacte directe amb les persones vinculades en cada període a la institució federativa. La seva dedicació ha estat bàsica i molt important ja que ha preparat a noves generacions, ha mostrat i ensenyat tot el que sabia, ha elaborat l'inventari i el catàleg de coves de Menorca i ha continuat sortint cada setmana per explorar el terreny, que tot i que semblava que coneixia pam a pam, sempre apareixia qualche nou racó o camí. En una d'aquestes sortides amb dos membres de la UEM, va realitzar el seu darrer gran descobriment, la cova de s'Arc, erròniament coneguda com a cova de Biniedrís (2012), cova d'enterrament prehistòric molt especial les excavacions de la qual han suposat una important troballa per a la història de la vida de l'home a Menorca. Com a persona responsable, va donar part al departament de cultura del Consell Insular de Menorca amb el qual mantenia una relació excel·lent.

Un altre tema d'interès molt especial eren les ratapinyades. Directament relacionades amb el món de les coves, ningú com ell en sabia tant a Menorca. Coves i ratapinyades anaven a la una i des del principi de les seves sortides va elaborar un registre metòdic de les ratapinyades a cadascuna de les coves

(també altres llocs més urbans). Aquest fet el va relacionar amb Juan Quetglas Santos l'any 1995, amb qui van trobar una nova espècie a les Illes Balears, el *Myotis emarginatus*, ratapinyada d'orella dentada, amb Jordi Serra Cobo (UB), amb qui va realitzar un exhaustiu estudi per a l'Institut Pasteur de París sobre la relació de les ratapinyades i la ràbia, i als darrers anys amb David García qui feia el seguiment de les ratapinyades a Menorca pel Govern de les Illes Balears. En aquest aspecte trobam necessari fer un parèntesi per a recordar una anècdota inoblidable per a Josep i per a les persones que l'acompanyaven. Després d'un parell de dies de pluges intenses i fent el seguiment de ratapinyades a diferents coves, en Josep i dos membres de la UEM van anar a la cova d'en Curt, habitatacle d'una colònia important de *Miniopterus schreibersii*, ratapinyades de coves. Ja a prop de l'entrada es sentia una olor especial, podia ser qualche animal (vaca, be, cabra) mort. A dintre, el primer cop d'ull cap al sostre, ni una ratapinyada. Segona mirada al terra, més de mil dos-cents animals morts. Impressionant, l'aigua havia arribat al sostre i s'havien ofegat per manca d'aire. La colònia no s'ha pogut recuperar mai més. En Josep en va donar part i va ajudar a recollir els animals morts i en va fer el seguiment. No podia ser d'altra manera.

Continuant amb el relat, necessitam explicar una sèrie d'anècdotes que recordam especialment i que expliquen molt bé com era en Josep. Les sortides al començament, es realitzaven amb els materials de l'època. Per il·luminar només hi havia llums de carbur i sempre ens explicava que en qualcunes de les exploracions s'havia fet necessari pixar dins el llum de carbur per a continuar tenint llum. Amb els anys, i ja utilitzant piles com a font d'energia i gràcies al seu enginy, va crear un

Grup d'espeleòlegs amb els quals solia realitzar setmanalment les seves sortides, fotografiats el 2016 a l'entrada de l'avenc de s'Albufereta (Es Mercadal). D'esquerra a dreta: Tomeu Barber, Miquel Riera, Josep Márquez, Magda Humbert, Rafel Florit i Xisco Olives.

Josep Márquez, a l'esquerra, amb Guiem Triay (d'esquena) a l'interior de la cova Vermella (Ferrerries). Juntament amb Llorenç Capellà i Josep Lluís Florit varen realitzar el 2016 l'exploració exhaustiva i la topografia d'aquesta cavitat.

cas de manobre amb un llum que era un motllo de flam molt psicodèlic alimentat per una font de piles. També recordam el seu mono de mecànic al qual donava la volta quan se'l treia per no embrutar quan arribés a casa seva i que es tornava a posar en la següent sortida. I els seus texans gruixuts, estiu i hivern, no importava si feia calor, feia unes suades impressionants. Home molt xerrador al que donava gust escoltar explicant les seves batalletes de joventut i els seus particulars acudits. I els seus mapes, qualsevol nou registre quedava marcat amb una agulla amb una bandereta damunt el mapa militar de Menorca de 1976, situada a ull o per mètodes analògics i darrerament amb l'ajut del GPS. Qualque vegada qualque cova l'hem trobada al mig de la mar. Als darrers anys s'havia iniciat mínimament en les noves tecnologies tot i que continuava utilitzant les eines antigues. A l'estiu es posava el neoprè i pam a pam inspeccionava la costa. El que hem de valorar és la seva relació amb les propietats privades. Patejant Menorca coneixia cadascun dels amos de les finques, nom i llinatges, i sempre que havia de passar per qualsevol lloc es donava a conèixer i recordava els noms. Un fet més de la seva memòria prodigiosa. I tenia molt bona relació amb persones grans i jubilats de diferents pobles, especialment amb els d'Es Migjorn Gran, amb els quals compartia informació i inquietuds. També cal recordar la seva relació amb els bombers del Consell Insular de Menorca amb els quals va realitzar una sèrie de simulacres d'espeleosocors i que en un moment puntual van haver d'ajudar-lo per un problema d'emergència sanitària. Un estiu de principis de l'any 2000 va participar setmanalment en un programa de la Televisió Menorquina donant a conèixer les coves de Menorca i durant l'any 2017 va gravar cinc programes sobre cinc coves pel programa Ben Trobat d'IB3. També va participar en dues exposicions, una de fotos de la UEM que va recorre tots els pobles de Menorca i una altra sobre la cova Pas de Vallgornera, que per cert li va quedar pendent de visitar ja que per diferents motius personals no va poder anar-hi quan es van organitzar dues expedicions des de la UEM.

Però per damunt estava la seva família. Tres filles i dos fills, onze nets, va celebrar les seves noces d'or l'any 2017 i pel seu 70è aniversari els seus fills li van preparar el seu somni, veure el mont Cervino. Organitzats en diferents rulots van planificar un viatge des de Barcelona per a visitar la zona de Zermatt que va suposar la seva màxima aspiració. Havia realitzat el seu somni.

Quant a les coves de Menorca, des de feia molts anys anava demanant l'obertura turística de la cova de s'Aigua, perquè considerava que Menorca es podia permetre el luxe d'obrir turísticament una cova al públic. Comentar que dia 23 d'abril de 2021 va poder visitar-la i va ser la darrera cova a la que va accedir. Va valer la pena.

El llistat de racons i coves pendents per explorar és llarg però tenia molt clar que havia de deixar feina per a les joves generacions i així ho va fer.

Josep, has estat un referent per a tots noltros, mestre, espeleòleg, company, amic però, per damunt de tot, persona amb uns valors familiars i personals molt importants. Sempre et recordarem i estaràs present. Segur que ens trobarem en qualque cova, forat o foradet.

Durant una de les seves sortides setmanals pel litoral de l'Arenal d'en Castell, l'any 2012.

Unió Excursionista Menorquina (UEM)

Aquest article es distribueix sota els termes de la llicència CC-BY-NC-ND 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>